

Stanisław SALA, Valentin MIHAILOV, Igor ZINKO

GEOPOLITYCZNE DYLEMATY UKRAINY W OBLICZU GLOBALIZACJI I WPŁYWÓW WIELKICH MOCARSTW

Abstrakt

Autorzy niniejszego artykułu podjęli próbę omówienia głównych scenariuszy ewolucji ukraińskiej geopolityki w obliczu globalizacji oraz w kontekście zewnętrznych wpływów, przede wszystkim ze strony Rosji, krajów UE i USA. Przedyskutowali wady i zalety dotychczasowej wielowektorowej polityki zagranicznej Ukrainy, a także proeuropejskiej (prozachodniej) oraz prorosyjskiej orientacji ukraińskiego wektora integracyjnego. Zwrócili również uwagę na znaczenie tzw. wewnętrznej geopolityki, która będzie odgrywała ważną rolę, gdyż będzie miała zdecydowany wpływ na post-rewolucyjny rozwój Ukrainy, w tym na rolę elity gospodarczej i politycznej w procesach reformowania ukraińskiego społeczeństwa oraz w zbilansowanym rozwoju regionów.

Słowa kluczowe: Ukraina, globalizacja, geopolityka.

Wstęp

Pod koniec 2013 i na początku 2014 roku, staliśmy się i nadal jesteśmy świadkami szybkich zmian politycznych, które w pełni zasługują na nazwę zmian rewolucyjnych, w wyniku których wydarzenia ukraińskie przykuwają uwagę geopolitycznych analizatorów całego świata. Za podstawową przyczynę protestów należy uznać niepodpisanie przez władze Ukrainy umowy stowarzyszeniowej z UE podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w listopadzie 2013 r.

Wszystkie te dynamiczne wydarzenia wywołały potrzebę zdefiniowania przez rząd i społeczeństwo kraju swej przyszłej geopolitycznej orientacji i przeprowadzenia gruntownych reform gospodarki oraz sektora publicznego. Ukraiński krajobraz polityczny odsłonił nowe wątki i problemy o charakterze międzynarodowym i wewnątrzregionalnym. Stopniowe wyklarowanie się nowej linii geopolitycznej ukraińskiego rządu, zewnętrzne wpływy ze strony Rosji, krajów UE i USA, a także sprzeczne (w niektórych kwestiach) oczekiwania mieszkańców różnych regionów Ukrainy stanowią te czynniki, wokół których będzie się rozgrywał nie tylko los państwa ukraińskiego, ale również układ geopolitycznych sił oraz gospodarczych powiązań na skalę przynajmniej kontynentalną.

Uwzględniając powyżej wymienione aktualne przesłanki, autorzy niniejszego artykułu podjęli się próby omówienia głównych scenariuszy ewolucji ukraińskiej geopolityki w obliczu globalizacji oraz w kontekście dwóch sprzecznych kierunków

procesów integracji międzypaństwowej – na zachodzie (w ramach UE) oraz na wschodzie (na przestrzeni eurazjatyckiej).

Wpływ globalizacji na ukraińską gospodarkę w kontekście kryzysu 2014 r.

Jeden z bodźców do napisania niniejszego artykułu wiąże się z tym, iż Ukraina wydaje się być odpowiednim przykładem państwa stanowiącego pewien węzeł interesów globalnych, geopolitycznych sił. Wychodzimy z założenia, że globalizacja prowadzi do efektu tzw. globalnej wioski, w której wszędzie jest blisko i wszyscy mieszkańcy są ze sobą powiązani systemem naczyń połączonych. Globalizacja związana z zasadą współzależności w zakresie polityki, gospodarki i bezpieczeństwa między tymi podmiotami, które są częścią globalnych powiązań finansowych i instytucjonalnych silnie oddziałuje na państwa¹. Między Unią Europejską, Rosją, Ukrainą istnieje wiele powiązań i współzależności w zakresie bezpieczeństwa, energetyki, gospodarki, transportu itd. Każde geopolityczne zawirowanie posiada potencjał wywołania głębokich kryzysów i może doprowadzić do załamania się dotychczasowych wzajemnie wygodnych układów gospodarczych. Podczas kryzysu wokół Ukrainy w lutym-marcu 2014 r. przekonała się o tym strona rosyjska. Wydarzenia na półwyspie Krymskim na początku marca i aktywizacja Rosji w sprawie ukraińskiej wywołały reakcje europejskiej i światowej opinii publicznej, co miało negatywny wpływ na rosyjskiej giełdzie, zarejestrowano także znaczący spadek rosyjskiego rubla. Akcje czterech z pięciu spółek rosyjskich, za które płaci się rublami gwałtownie poszybowały w dół, a lokalny indeks MMWB obniżył się o 2.3%, do poziomu najniższego od grudnia 2013 r. i wszystkie czynniki sugerują, że to nie jest koniec spadków. Znacznie większe zostały odnotowane na moskiewskiej giełdzie RTS, na której transakcje dokonywane są w dolarach. Wielu zagranicznych biznesmenów wycofuje swoje dotychczasowe plany w inwestowanie w rosyjską gospodarkę, w Londynie udziałowcy pozbyli się rosyjskich papierów wartościowych, a w marcu 2014 r. kurs eura osiągnął rekordowe notowania w Moskwie. Polityczne zawirowania wokół Krymu i ich oddźwięk międzynarodowy nie służą także rosyjskiemu potentatowi – Gazpromowi, którego wartość zmalała do 92 mld. dolarów w marcu 2014 roku i w dalszym ciągu ma tendencję spadkową. Według rosyjskich analityków, Gazprom nie zarobi na osłabieniu waluty rosyjskiej, ponieważ waluty wschodzących rynków, będącymi głównymi odbiorcami rosyjskiego gazu, też uległy osłabieniu, a obniżenie o jedną czwartą w stosunku do dolara waluty ukraińskiej doprowadziło Ukrainę na krawędź bankructwa, w wyniku czego musiała pięciokrotnie ograniczyć zakup rosyjskiego gazu. Inwestorzy obawiają się powtórki scenariusza wydarzeń z 2008 roku, kiedy to Rosja wprowadziła swoje wojska do Osetii Południowej².

Bezpośredniej przyczyny paniki na giełdzie należy doszukiwać się w zaistniałej sytuacji politycznej i militarnej na Krymie, a w szczególności patrząc na kontrowersyjne stanowiska i decyzje rosyjskiej Rady Federacji, która na prośbę

---

¹ S. Sala, *Wpływ procesów globalizacji na suwerenność państwa* [w:] Meller A. Sykulski L. (red.) *Europa od Atlantyku do Pacyfiku. Europejska myśl integracyjna po 2004 roku*, Częstochowa 2013 s. 9-24.

² A. Kubik, 2014, *Krym wychodzi Rosji gospodarczym bokiem*. wyborcza.pl/1,75248,15540047

prezydenta W. Putina, postanowiła zezwolić na interwencję militarną na Ukrainie w razie zagrożenia dla ludności rosyjskiej. Postawienie w stan podwyższonej gotowości bojowej 150 tys. żołnierzy, ogłoszenie manewrów wojskowych w pobliżu granicy z Ukrainą, a także przyjęcie na swój teren i zagwarantowanie bezpieczeństwa byłemu prezydentowi Ukrainy Janukowyczowi, uruchomiło efekt domina, w wyniku którego rosyjska gospodarka poniosła nieplanowane straty.

Poza koniunkturalnymi wydarzeniami, które świadczą o współzależnościach w gospodarce globalnej, powróćmy do innych kwestii związanych z wpływem globalizacji na kondycję gospodarki Ukrainy. Na szczególną uwagę zasługują sposoby działania transnarodowych korporacji, które odgrywają kluczową rolę w rozwoju gospodarki w dobie globalizacji. Korporacje o zasięgu globalnym i wpływach stwarzają nie tylko szanse, ale i zagrożenia dla rozwoju Ukrainy, która nie może zamykać się na transnarodowy kapitał pod warunkiem, że będzie on związany z działalnością gospodarczą. Odrębną kwestię stanowi kapitał spekulacyjny, który nie jest związany z działalnością gospodarczą. Jest on wysoce niepożądany w żadnym kraju – niestety rynki finansowe są tak skonstruowane, że żaden kraj nie jest odporny na ataki ze strony kapitału spekulacyjnego, mogącego zagrozić stabilizacji lokalnych walut czy też bankructwu danego kraju. Historia zna kilka takich przypadków, wystarczy wspomnieć m.in. kryzys argentyński czy irlandzki.

Obecny kapitalizm prowadzi permanentną wojnę ze sferą publiczną. W trakcie jej niszczenia powstają milionowe, a nawet miliardowe fortuny oraz uboższe społeczeństwo. Według neoliberalizmu, Ukraina znajduje się na etapie rozmiękczenia gospodarki, na który to etap składa się bankructwo kraju poprzedzone zastosowaniem przemocy. Zgodnie z postulatami koncepcji neoliberalnej, następną fazą będzie pomoc humanitarna dla Ukrainy powiązana z pakietem zmian, które należy szybko wdrożyć, aby otrzymać pomoc finansową. Na Ukrainę wybrali się doradcy MFW których celem jest realna ocena potrzeby finansowych Ukrainy. Jednak udzielenie oprocentowanych pożyczek fundusz uzależnia od realizacji programów dostosowania strukturalnego poprzez ograniczenie wydatków rządowych, płac czy poziomu inflacji. To co dobre dla wielkiej finansjery z reguły bywa niedobre dla lokalnych społeczności. Należy jednak zaznaczyć, że MFW patrzy na gospodarkę z wąskiego finansowego punktu widzenia. Międzynarodowy Fundusz Walutowy przygotował pakiet pomocowy dla Ukrainy przewidujący wypłacenie w granicach 17 mld. dol. USA, z czego pierwsza obecnie wypłacana transza obejmuje 3.19 mld. dol. Co pozwoli Ukrainie na uregulowanie najpilniejszych zobowiązań, w szczególności zadłużenia wobec Rosji. Goldman Sachs szacuje, że w bieżącym roku potrzeby Ukrainy będą wynosiły 20 mld. dol., natomiast władze w Kijowie szacują je na 35 mld. dol. (jednocześnie strona rosyjska podała, że pod koniec kwietnia 2014 r. należności Ukrainy za gaz wynoszą ok. 11 miliardów dolarów) Łatwo można zauważyć, że pomoc Funduszu nie rozwiąże problemów finansowych Ukrainy, natomiast uzależnia Ukrainę od tej instytucji, która w zasadzie jest instytucją państw zachodnich. Prędzej czy później Ukraina będzie musiała zacząć spłacać długi wobec Funduszu, co jak w przypadku innych krajów nastąpi kosztem większości społeczeństwa, w tym przypadku zyskają elity finansowe, które na Ukrainie są

szczególnie bogate w skali nie tylko Ukrainy ale także całej Europy. W tym kontekście warto przypomnieć, że w aspekcie politycznym i gospodarczym wielu teroretyków stosuje pojęcia globalizacja i westernizacja jako synonimy.

Kluczową kwestią w pakiecie zmian jest dążenie przez neoliberalistów do nieograniczonej prywatyzacji w myśl zasady, że tylko wolny handel połączony z własnością prywatną prowadzi do postępu. W tym przypadku kluczowe znaczenie dla Ukrainy będzie miał stopień zaawansowania prywatyzacji. Jeżeli Ukraina zagalopuje się w stwarzaniu sprzyjających warunków dla biznesu poprzez tworzenie subsydiów i ulg podatkowych dla wielkiego kapitału może doprowadzić do problemów finansowych państwa. Neoliberaliści twierdzą, że kapitał jest ponadnarodowy i nie posiada przynależności do żadnego państwa. Jest to twierdzenie błędne, społeczeństwo specjalnie jest oszukiwane aby wyzbyć się majątku narodowego i wpuścić na swój teren kapitał zagraniczny co w konsekwencji doprowadzi do braku pieniędzy na działalność socjalną, edukacyjną oraz ochronę zdrowia, nie zabraknie ich jednak na wspieranie finansowych korporacji, tak jak to miało i ma miejsce w Polsce. Dlatego bardzo ważne jest, aby Ukraina nie prywatyzowała kluczowych gałęzi przemysłu, co w przyszłości pozwoli jej na prowadzenie polityki zrównoważonego rozwoju.

Na podstawie dotychczasowego doświadczenia szeregu krajów na świecie, można zaznaczyć, że wymuszane przez MFW zmiany w postaci liberalizacji rynków finansowych, utrzymywanie nadmiernej dyscypliny budżetowej, naciski na utrzymywanie niskiego stopnia inflacji prędzej czy później prowadzą do upadku gospodarek narodowych. Realizacja podobnych scenariuszy miała miejsca w Argentynie, Indonezji czy Tajlandii, natomiast kraje, które oparły się naciskom fundusza, radzą sobie znacznie lepiej (Malezja, Chiny, Indie).³ MFW szczyli się Polską stawiając ją jako przykład pozytywnego wpływu funduszu na gospodarkę. Należy jednak podkreślić, że Polska wzięła stosunkowo niską pożyczkę przez co była w stanie spłacić pożyczkę wraz z należnymi odsetkami. Jeżeli Ukraina zdecyduje się na zaciągnięcie pożyczki z funduszu, musi wnikliwie przeanalizować konsekwencje finansowe tej decyzji, ale, jak już oświadczył obecny premier Jaceniuk, naród ukraiński musi się już szykować na „zaciskanie pasów” i obniżenie wydatków socjalnych.

Następną konsekwencją zaawansowania liberalizacji gospodarki Ukrainy będzie konieczność wpuszczenia na swój obszar transnarodowych korporacji (KTN), które powodują napływ nowoczesnych technologii, oraz kapitału, bez którego trudno sobie wyobrazić rozwój kraju. Kooperacje wchodząc na lokalne rynki powodują ożywienie lokalnego rynku pracy oraz przyczyniają się do poprawy organizacji pracy⁴. Jednak na tym kończą się korzyści wynikające z działalności KTN. Pozostałe aspekty działalności stanowią duże zagrożenie dla Ukrainy. Szczególnie przyszli decydenci muszą zwrócić uwagę na postępujące zwiększanie różnic

---

³ J. Stiglitz, *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2004.

⁴ S. Sala, 2006, *Transnational corporations. Theirs development and role in global economy*, in: *Theoretical and metodological problems of human geography*, Lviv Ivan Franko National University Publishing Center, Lviv.

ekonomicznych, choć ten problem na Ukrainie już istnieje. Rinat Achmetow posiada majątek równy 25.0% PKB Ukrainy a dziewięciu kolejnych oligarchów zawładnęło kolejnymi 25.0% PKB. Jednak pozostała część społeczeństwa poza oligarchami i wąską grupą biznesu nie jest obecnie w istotny sposób zróżnicowana. Masowy napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych spowoduje wzrost nierówności społecznych. KTN są mistrzami w unikaniu płacenia podatków. Ukraina będzie się musiała zmierzyć z wyprowadzaniem zysków poza granice państwa, głównie zyski transferowane są do kraju pochodzenia kapitału lub do rajów podatkowych. Za błędne decyzje korporacji lub powodowane maksymalizacją zysków w krajach o słabym systemie prawnym i podatkowym – a taka jest obecnie Ukraina, konsekwencje finansowe będą ponosili pracownicy i pozostała część społeczeństwa. Ukraińcy muszą się także liczyć z wykupywaniem lokalnych przedsiębiorstw w celu ich likwidacji. Korporacje transnarodowe wciągają kraje w obszar tzw. gospodarki globalnej w której obecnie następuje wyrównywanie warunków działania w skali globalnej. W dłuższej perspektywie doprowadzi to do sytuacji w której gospodarka Ukrainy zostanie w dużym stopniu uzależniona od kapitału zagranicznego wrażliwego na globalne dekoniektury.

Korporacje coraz więcej inwestują w kampanię reklamową mającą na celu zwiększenie wartości swojej marki. Klienci mając pozorne zaufanie do marki nie tylko decydują się na zakup markowych produktów, ale i sami przekazują dobrą opinię swoim znajomym. W tym przypadku dobry wizerunek firmy staje się przepustką do większych obrotów i zysków. Ukraina uzyskując dostęp do europejskiego rynku zyskała niepowtarzalną szansę na stworzenie i wprowadzenie ukraińskich marek na europejskie rynki.

Korporacje transnarodowe wywierają bardzo silną presję finansową na struktury państwa. Dominując w sferze badań B&R, będąc nośnikiem nowoczesnych technologii, stosując nowe metody zarządzania oraz dysponując olbrzymim kapitałem są poważnym konkurentem dla struktur państwowych. Organizacja państwa ukraińskiego jest daleka od doskonałości. Powszechnie występują w niej takie negatywne zjawiska jak biurokracja, partykularyzacja interesów, korupcja które są przyczyną mniejszej konkurencyjności. Pragnąc sprostać naciskom korporacji Ukraina zmuszona będzie do sięgania po bardzo radykalne środki, jakimi są cięcia socjalne, obniżki płac, obniżki podatków w tym zwolnienia podatkowe, ograniczenia roli związków zawodowych czy wreszcie zarezerwowania środków finansowych z pochodzących z budżetu państwa na tak zwane zachęty finansowe dla korporacji, których kwota będzie opiewała w wielu przypadkach na dziesiątki milionów hrywien. Ukraina pośrednio przymuszona do realizacji polityki korporacyjnej może narazić się na niezadowolenie społeczeństwa, którego egzemplifikacją mogą być ogólnokrajowe protesty i rozruchy.

KTN posiadają znaczny wpływ na rynek pracy, poprzez zapotrzebowanie na pracowników posiadających specyficzne umiejętności. Korporacje poszukują młodych niewykwalifikowanych pracowników, których można w krótkim czasie przyuczyć do wykonywania stosunkowo mało skomplikowanych czynności, oraz wysokiej klasy specjalistów, którzy będą stanowić dobrze opłacaną kadrę zarządzającą. Powyższe tezy doprowadzą na Ukrainie do poważnych zmian w systemie kształcenia w efekcie których zdecydowanie obniży się poziom

wykształcenia ogólnego a wzrosnie znaczenie wykształcenia zawodowego i politechnicznego. Nowa gospodarka preferuje pracowników odpornych na stres, ogólnie wykształconych na poziomie wyższym, zdolnych do porzucenia jednego i szybkiego przyuczenia się do nowego zawodu. Powoli następuje zmierzch etatyzmu. Korporacje transnarodowe w coraz większym stopniu przerzucają koszty prowadzenia firmy na pracowników, poprzez rozwiązywanie umowy o pracę z pracownikami i zmuszanie ich do zakładania własnych firm. Pracownicy samozatrudniający się wykonują w ten sposób taką samą pracę jak dotychczas z tą różnicą, że są dodatkowo obciążeni kosztami prowadzenia firmy, dodatkowo tracąc prawo do płatnego urlopu wypoczynkowego. Ponadto płacąc zwyczajowo najniższą składkę na ubezpieczenie społeczne w przyszłości otrzyma znacznie niższe świadczenie emerytalne, niż przysługujące pracownikowi etatowemu wykonującemu tożsamą pracę.

KTN do perfekcji wykorzystują przewagę komparatywną, zagarniając dla siebie źródła surowców i tanią siłę roboczą w krajach goszczących. Gospodarka Ukrainy jest obecnie bardzo słaba w związku z czym oferta eksportowa jest bardzo ograniczona. Również produkty wytwarzane na rynek lokalny powstają w warunkach odległych od zasad korporacyjnych. W związku z powyższym Ukraina musi się liczyć w początkowej fazie integracji z zalewaniem przez korporacje lokalnego rynku tanimi produktami z którymi lokalne firmy nie będą potrafiły konkurować. Jednak w późniejszym okresie przy wydatnej pomocy prawodawstwa państwowego i unijnego mogą powstać korzystne warunki dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. W początkowej fazie ekspansji KTN należy spodziewać się upadku większości dużych i średnich przedsiębiorstw nie wytrzymujących konkurencji ze strony korporacji. W kolejnym etapie powstaną firmy dostosowane do funkcjonowania na zasadach wolnorynkowych i zdolne do skutecznego przeciwstawienia się korporacjom. W dużej mierze sukces gospodarczy Ukrainy zależy od właściwego i szybkiego przygotowania zmian w prawie gospodarczym, ponieważ korporacje w bezlitosny sposób będą wykorzystywać wszelkie luki prawne.

Duża mobilność kapitału stwarza korzystne warunki dla rozwoju tzw. „wirtualnej ekonomii”, której rozwój jest oparty na spekulacjach finansowych. Współczesny kapitalizm spekulacyjny jest w stanie zagrozić nie tylko gospodarce ukraińskiej, ale i każdego innego kraju, negatywnie wpływa na sferę produkcyjną, ponieważ odciąga kapitał od produkcji. Niektóre KTN swój rozwój zaczynają wiązać z działalnością nie mającą nic wspólnego z produkcją. Współczesne spekulacje najczęściej dotyczą lokalnej waluty oraz papierów wartościowych. Ataki spekulantów na hrywnę mogą w znacznym stopniu zaburzyć rozwój i tak już bardzo słabej gospodarki. Niestety na obecnym etapie prawa międzynarodowego spekulanci są bezkarni, jednak z pewnością w przyszłości ataki spekulacyjne będą zaliczane do najcięższych przestępstw. W obecnych czasach dla przeciętnego konsumenta znak firmowy zaczyna mieć większą wartość niż rzeczywista wartość produktu. Dlatego też niektóre firmy odchodzą od produkcji towarów, zadawalając się zyskami uzyskiwanymi z handlu prawami do sprzedaży znaku firmowego. Jako przykład może tutaj posłużyć firma NIKE. Powyższa sytuacja stwarza szanse dla

Ukrainy dysponującej tanią siłą roboczą, mogącej w krótkim czasie stać się centrum produkcyjnym firmowych towarów na zasadzie franczyzy⁵.

Jedną z głównych konsekwencji globalizacji jest szeroko rozumiana unifikacja, tycząca nie tylko aspektów społecznych czy kulturowych, ale przede wszystkim gospodarczych. Wszechobecna na Zachodzie unifikacja pozwala na obniżenie kosztów produkcji i promocji towarów, pozwala na standaryzację produkcji, konsumpcji i marketingu, ponadto podnosi znaczenie technologii nie wymagających udziału człowieka co w konsekwencji prowadzi do osiągnięcia większych zysków. Społeczną konsekwencją unifikacji jest powstanie regionalizmów w nowym ujęciu⁶. Przemiany społeczne na Ukrainie doprowadzą do odrodzenia spontanicznych ruchów regionalnych, które po uzyskaniu społecznej i kulturowej autonomii wywołą nieskrępowaną chęć do twórczej działalności. Koniecznym warunkiem rozwoju regionalizmów jest decentralizacja budżetu centralnego i utworzenie budżetów regionalnych, będących w gestii samorządowych władz regionalnych. Negatywną konsekwencją społecznych przemian na Ukrainie będzie osłabienie więzi społecznych. Zaczną dominować postawy nastawione na zysk, przedkładające pogoń za karierą ponad tradycyjne wartości społeczne. Presja kapitału międzynarodowego na jednostkę z jednej strony prowadzi do zwiększenia wydajności pracowników, natomiast z drugiej strony rodzi wiele negatywnych zjawisk społecznych, pośród których przykładowo można wymienić alienację, uzależnienie od pracy, stres, rozpad więzi społecznych czy problemy rodzinne.

Otwarcie Ukrainy na kraje zachodnie spowoduje wzrost stopy życia ukraińców, zwiększą się pensje, wzrośnie dobrobyt poszczególnych rodzin, nastąpi napływ nowoczesnych technologii oraz know how. Jednak współczesna globalna gospodarka w zbyt dużym stopniu otwiera się na kraje słabo rozwinięte. W konsekwencji pracownicy pochodzący z Ukrainy będą konkurować nie tylko z pracownikami pochodzącymi z krajów wysokorozwiniętych ale także z robotnikami pochodzącymi z krajów słabiorozwiniętych takich jak Indie czy Chiny. Powstaje realna groźba realnych spadków dochodów pracowniczych oraz standardu życia. Przykładowo w Polsce obserwujemy próby wprowadzania azjatyckich norm i warunków pracy i płacy. W Internecie pojawiają się oferty pracy w których proponuje się płace na poziomie 1-3 zł za godzinę, a od ponad roku realne pensje pracownicze maleją. Tak więc Ukraina będzie musiała sprytnie lawirować między zachodnimi i wschodnimi standardami pracy i płacy. Od tych umiejętności będzie w dużej mierze zależał dobrobyt jej obywateli. Jednak w tych zmaganiach Ukraina nie będzie osamotniona po wejściu do Unii Europejskiej, będzie mogła liczyć na wymierną pomoc finansową w postaci europejskich funduszy strukturalnych, które pozwolą jej zmniejszyć dystans do krajów europejskich.

---

⁵ S. Sala, 2007, *Wpływ procesów globalizacji na państwo* [w:] Kiniorska I., Sala S. (red.): Rola geografii społeczno-ekonomicznej w badaniach regionalnych, Nauki geograficzne w badaniach regionalnych, tom III, IG AŚ Kielce, Oddział Kielecki PTG, Kielce, s. 167-176.

⁶ S. Sala, 2005, Procesy globalizacji ich konsekwencje dla regionów, w: Strzyż M. [red.], *Perspektywy rozwoju regionu w świetle badań krajobrazowych*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, t. 12, Kielce, s. 163-176

Przykładowo, w Polsce tylko w latach 2007-2013 ulokowano ok. 68 mld euro funduszy strukturalnych i funduszy spójności pochodzących z UE⁷.

Globalne, kontynentalne i regionalne wymiary ukraińskiej geopolityki

Ze względu na specyfikę geopolitycznego położenia Ukrainy oraz kulturowo-histerycznej specyfiki ziem ukraińskich, a także na zachodzące procesy globalizacji gospodarki i integracji europejskiej, potencjalne straty i korzyści ewentualnego jednoznacznego wyboru geopolitycznej opcji przez ten kraj wymaga wszechstronnej i obiektywnej oceny.

W związku z tym powinno się uwzględnić przynajmniej dwa poziomy – interes państwa ukraińskiego jako całość oraz aspiracje mieszkańców poszczególnych regionów, choć oni, nawet osobno rozważani, nie są homogenicznymi jednostkami pod względem językowym, etnicznym i elektoralnym. W aspekcie międzynarodowym, na Ukrainie ogniskują się działania Rosji, będącej do tej pory hegemonem na tym obszarze, UE, a w szczególności Polski, pragnącej pełnić rolę mediatora, a także USA traktujące Ukrainę w kategoriach własnych geostrategicznych interesów.

Orientacja wielowektorowa. Biorąc pod uwagę złożone geopolityczne położenie Ukrainy po Zimnej wojnie, historii ziem ukraińskich i regionalnych różnicowań kulturowo-histerycznych, opcja wielowektorowa wydawała się (i wciąż nic nie przesądza o rezygnowaniu z niej) logiczna dla Ukrainy. Po 1991 r. Ukraina utrzymywała linie neutralitetu w stosunku do głównych sił militarnych i gospodarczych, nie mając wyraźnie określonego wektora integracji, ponadto cechowała się niezdecydowaniem i zmiennością geopolitycznych priorytetów. Było to konsekwencją modelu, w którym walka o władzę oraz o wpływy na poziomie republikańskim, przebiegała i nadal odbywa się na różnych płaszczyznach – między etnolingwistycznymi grupami, ugrupowaniami politycznymi oraz klanami oligarchicznymi. Wielowektorowa polityka zagraniczna skierowana była ku licznym „partnerom strategicznym”, tj. Rosja, UE, NATO, Polska czy Turcja, w warunkach wewnętrzno-politycznej i gospodarczej niestabilności, przechodzenia przez szereg kryzysów oraz nieudanych prób konsolidacji społecznej w latach państwowej niezależności. To utrwaliło obraz Ukrainy jako niestabilnego podmiotu na arenie międzynarodowej, który nie prowadzi konsekwentnej i przewidywalnej geopolitycznej polityki.

Dążenia do utwierdzenia Ukrainy jako niezależnego i silnego państwa w okresie post-sowieckim opierały się na „ukraińskiej idei narodowej”, mającej na celu stworzenie ukraińskiego narodu politycznego (obywatelskiego) poprzez konsolidację podstawowych polityczno-histerycznych, etnoregionalnych i językowych tożsamości. Miało to m.in. być podstawą do budowania homogenicznego podmiotu państwowego, który będzie miał przejrzystą wiedzę o swoich wartościach i relacjach ze światem zewnętrznym. Rozwój niezależnej Ukrainy pokazał, iż wszelkie poczynania skierowane na zachowanie jedności państwa, wyłącznie na podstawie opcji prozachodniej lub prorosyjskiej, nie licząc

---

⁷ Fundusze Europejskie 2007-2013, 2014, www.funduszeuropejskie.gov.pl/organizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/NSS.aspx, data dostępu 25.06.2014.

się z oczekiwaniami mieszkańców Zachodu i Wschodu kraju, będą skazane na niepowodzenie, czego działacze polityczny wszelkich ugrupowań i proveniencji wysuwających pretensje do władzy muszą być w pełni świadomi.

W związku z tym, główne historyczne wyzwanie jakie stanęło przed państwem ukraińskim w obliczu zaostrenia kryzysu geopolitycznego, to opracowanie i zastosowanie zbilansowanej strategii zjednoczenia narodu wokół wspólnych demokratycznych wartości, społecznych i strategicznych priorytetów w zakresie gospodarki i ustroju terytorialno-administracyjnego. Byłby to pierwszy z kilku możliwych wariantów geopolitycznej orientacji państwa ukraińskiego na eurazjatyckiej szachownicy.

Pierwszy wariant geopolitycznej orientacji Ukrainy to **wektor zachodni**, czyli integracja z UE, opcjonalnie też z NATO choć zbliżenie kraju z NATO jest w stanie jeszcze bardziej zaostrić konfrontację z Rosją. Ten wariant stał się ulubionym tematem dla wszelkiego rodzaju propagandy medialnej, ale dopiero będzie przedmiotem konkretnych fachowych dyskusji co do potencjalnych korzyści i strat wynikających z podpisania Umowy Stowarzyszeniowej między Kijowem a Brukselą, a w dalekiej perspektywie – przyjęcia kraju do UE. Dlaczego Ukraina jest ważna dla Zachodu? W sposób jawny lub ukryty, stratedzy euroatlantyzmu traktują ukraińskie terytorium jako ważne narzędzie geopolityczne, posiadanie którego daje możliwości wywierania nacisku na Rosję w celu dalszego osłabienia jej pozycji w Europie oraz w regionie Czarnomorsko-Kaspijskim. W latach transformacji ustrojowej zbliżanie się Ukrainy ku zachodniej strefie wpływów odbywało się m.in. poprzez udział Ukrainy w inicjatywach NATO, tj. „Partnerstwa dla pokoju”, czy też udziale ukraińskich kontyngentów w Iraku, Afganistanie i w innych misjach paktu północno-atlantyckiego. Z drugiej strony, inicjatywa Partnerstwa Wschodniego UE przyjęta w 2009 r., miała okazać m.in. wsparcie dla proeuropejskich ambicji Ukrainy, poprzez realizację szeregu wspólnych programów.

Jak wspomniano, prozachodni wektor ukraińskiej integracji nie wyklucza również formuły „UE plus NATO”, mającej coraz więcej zwolenników wśród elity politycznej i ludności kraju, szczególnie po wydarzeniach na początku 2014 r., kiedy kraj stanął w obliczu zbrojnego separatyzmu w kilku wschodnich obwodach oraz na krawędzi wojny z Rosją. Opcje zbliżenia się oraz ewentualnego członkostwa Ukrainy w NATO popierał m.in. Borys Tarasiuk. Według niego, można wymienić pięć głównych przyczyn na rzecz euratlantyckiej drogi Ukrainy: Ukraina chce przystąpić do NATO i przez wiele lat być jego przewidywalnym partnerem. Ten strategiczny oraz ustawowo zagwarantowany kurs, powinien być ciągłym priorytetem polityki zagranicznej. Nie będąc członkiem NATO, Ukraina bierze udział we wszystkich pokojowych i antyterrorystycznych operacjach paktu; geostrategiczne przesłanki tj. na terytorium Ukrainy znajduje się geograficzne centrum Europy, a przez to centrum przechodzą główne szlaki transportowe; armia Ukrainy posiada unikalne technologie podwójnego przeznaczenia, w tym przemysł raketowy, awiacyjny, budowa statków i broni; kraj dysponuje jedną z największych armii w Europie.⁸

---

⁸ Р. Офіцинський, *Соціально-політичні настрої в Україні щодо євроатлантичної інтеграції (2002 – 2008)*, 2008., <http://natoua.org/news.php?nid=6> (Data dostępu 26.02.2014).

Opcji prorosyjskiej przeciwstawiają się umiarkowane siły demokratyczne oraz radykalni nacjonaliści ukraińscy, którzy okazali wsparcie Wiktorowi Juszczenko oraz rewolucji pomarańczowej w 2004 r., a także dzięki którym protestom obalono W. Janukowicza w lutym 2014 r. Najbardziej zdecydowani zwolennicy tego scenariusza to mieszkańcy obszarów na Zachodzie od Dniepru. W regionach południowych i wschodnich, sytuacja z nastrojami politycznymi jest bardziej skomplikowana, o czym świadczą przynajmniej skonfrontowani między sobą zwolennicy „Majdanu” i „anty-Majdanu”, na przykład w Odessie, w Dniepropietrowsku czy w Charkowie.

Całkowicie niezależne od Rosji społeczeństwo i państwo ukraińskie w gospodarczym bądź kulturowym aspekcie jest możliwe, oderwanie się od rosyjskiej strefy wpływów oznaczałoby zaawansowanie demokratycznych procesów na Ukrainie, reformowanie administracyjno-prawnego systemu kraju według europejskich wzorów. Pozwoliłoby to na podjęcie odważnej walki z korupcją i na ustalenie przejrzystych zasad funkcjonowania gospodarki, a także przynależność do wspólnoty jednego z najbardziej zaawansowanych, w aspekcie społecznym i technologicznym, krajów na świecie. Polityczna euforia wśród proeuropejskich sił na Ukrainie, dotycząca możliwej integracji z UE, w pewnym momencie jednak zderzy się z niebagatelnymi różnicami w wyznawanych wartościach, w mentalności i pewnych tradycjach społecznych, które istnieją w stosunku do krajów Zachodniej Europy. Takich bolesnych zderzeń z rzeczywistością, naród ukraiński ma już немало przykładów, choćby w doświadczeniu unijnym prawosławnych krajów tj. Grecji, Rumunii czy Bułgarii.

Dla krajów UE, Ukraina jest atrakcyjną przestrzenią, która jest m.in. wielkim rynkiem zbytu dla przemysłowych i rolniczych towarów. Liberalizacja prawnych przepisów w zakresie handlu, zwiększyłaby konkurencję i jakość proponowanych towarów i usług na ukraińskim rynku, ale jednocześnie zniosłaby barier administracyjne i podatkowe dla wielkich sieci handlowych. Zachowanie korzystnych warunków dla przedsiębiorstw ukraińskich jest możliwe, ale zależy będzie od umiejętności nowej klasy politycznej do wynegocjowania konkurencyjnych warunków dla strony ukraińskiej, która jest i będzie poddawana naciskom trudnych reform, szczególnie w zakresie rolnictwa, energetyki jądrowej, w przemyśle zbrojeniowym. Z tego powodu nowa klasa polityczna w Kijowie powinna pokazać umiejętności do wynegocjowania korzystnych warunków dla siebie i dla ukraińskich przedsiębiorstw. Integracja z UE oznaczałaby zerwanie szeregu ciasnych więzi kooperacyjnych w przemyśle z Rosją, która stanowi także duży rynek zbytu dla ukraińskich towarów, wówczas gdy na rynku unijnym będą one konkurować z europejskimi rynkami. Ostatnia kwestia jest szczególnie dotkliwa dla mieszkańców uprzemysłowionych południowo-wschodnich regionów przylegających geograficznie do Federacji Rosyjskiej. Możemy się jedynie domyślać jaka będzie reakcja lokalnych społeczności co do decyzji władz centralnych o likwidacji dużych zakładów przemysłowych, zatrudniających 10 czy 15 tys. osób, ponieważ nie odpowiadają one technologicznym, ekologicznym lub innym standardom UE.

Na szczycie UE w marcu 2014 r. został zaproponowany przez Komisję Europejską pakiet pomocowy dla Ukrainy o wartości 11 mld €. Zostało to

ogłoszone przez przewodniczącego Komisji Europejskiej Jose Manuela Barroso, według którego fundusze zostaną przeznaczone z budżetu UE oraz z europejskich instytucji finansowych. Pakiet pomocy będzie udzielony w ciągu najbliższych kilku lat. „Celem jest pomoc w stabilizacji gospodarki i finansów kraju oraz pracy na rzecz reform politycznych i gospodarczych” – powiedział przewodniczący Komisji Europejskiej⁹. Oprócz tego, Unia Europejska obiecuje dla Ukrainy 2 mld. dolarów bezzwrotnej dotacji.

Partnerstwo z UE jest również postrzegane jako szansa geograficznej dywersyfikacji importu gazu, pomimo tego, że realne możliwości w tym zakresie są ograniczone. Ze względów finansowych oraz z uwagi na geopolityczne i energetyczne uzależnienie od dostaw rosyjskich surowców, ukraińskie władze deklarują, że w ciągu dwóch lat mają zamiar przełączyć się w tryb oszczędności zasobów energetycznych, ze względu na wysokie ceny rosyjskiego gazu i planów zamiennych dla węgla krajowego. Ukraina w okresie styczeń-wrzesień 2013 r. zmniejszyła zużycie gazu w stosunku do analogicznego okresu w 2012 roku o 7.2% – do 34.7 m sześć. Ponadto, Ukraina zmniejszyła import gazu w tym samym okresie 2012 roku o 19.8% - do 19.7 mld m sześć.¹⁰

Poza kwestią tzw. bezpieczeństwa energetycznego i poszukiwania alternatywnych rynków importu gazu, bardzo ważną kwestią w kontekście przyszłej (opcjonalnie) integracji europejskiej oraz globalizacji gospodarczej i możliwości zacieśnienia współpracy z UE jest polityka rolna. Ten sektor gospodarki przynosi około 12.0% PKB Ukrainy i cechuje się przyspieszonym wzrostem. Udział produkcji rolniczej w eksporcie Ukrainy również ciągle wzrasta i wynosi około 25.6%¹¹. W wielu państwach świata, w tym w UE, na wsparcie rolnictwa w ramach Wspólnej Polityki Rolniczej skierowano około 60.0% budżetu UE. Ta polityka ma silny instrument finansowy w postaci Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (finansowanie działań z zakresu polityki rozwoju wsi) oraz Europejskiego Funduszu Gwarancji Rolnej (finansowanie działań z zakresu tzw. I filara WPR). WPR UE realizuje silną politykę protekcyjną w stosunku do towarów rolnych spoza Unii. Niepokojące jest to, że podobne instrumenty wspierania rolnictwa nie mają miejsca na Ukrainie, co w warunkach globalizacji gospodarczej i liberalizacji handlu może doprowadzić do szybkiego bankructwa wielu przedsiębiorstw rolniczych oraz gwałtownego wzrostu bezrobocia na poziomie krajowym i regionalnym. Właśnie ta zasada była jedną z formalnych przyczyn zawieszenia procesu podpisania Umowy o stowarzyszeniu Ukrainy z UE. Oczywiście, podpisanie Umowy o wolnym handlu między Ukrainą a UE potrzebuje

---

⁹ЄС схвалив 11 млрд. євро допомоги Україні/
http://tvi.ua/new/2014/03/06/yes_skhvalyv_11_mlrld_yevro_dopomohy_ukrayini (Data dostępu 25.05.2014)

¹⁰ У 2013 році Україна скоротила імпорт і споживання газу, збільшила експорт електроенергії/
<http://www.unian.ua/society/846338-u-2013-rotsi-ukrajina-skorotila-import-i-spojivannya-gazu-zbilshila-eksport-elektroenergiji.html> (Data dostępu 22.02.2014)

¹¹ Сільське господарство вже забезпечує чверть українського експорту /
<http://a7d.com.ua/novini/11522-slske-gospodarstvo-vzhe-zabezpechuye-chvert-ukrayinskogo-eksportu.html> (Data dostępu 23.02.2014)

zastosowania zasad asymetrycznego zniesienia cła dla produkcji z zakresu tzw. towarów wrażliwych.

Wektor wschodni/prorosyjski ukraińskiej geopolityki oznacza przyłączenie Ukrainy do struktur integracyjnych (tj. Szanghajska Organizacja Współpracy, Unia celna, Wspólna przestrzeń gospodarcza) na część obszaru proradzieckiego/eurazjatyckiego w ramach umów i porozumień między Rosją, Białorusią i Kazachstanem. W związku z tym powinno się zaznaczyć, że w miarę wzrostu nastrojów proeuropejskich na Ukrainie i postrzegania Federacji Rosyjskiej jako głównego wroga i okupanta ziem ukraińskich, realizacja prorosyjskiego scenariusza integracyjnego staje się jednak bardzo mało prawdopodobna.

Ukierunkowanie Ukrainy na tory eurazjatyckie bądź na wschodniosłowiańską drogę rozwoju, bez wątpienia wiąże się z poparciem znacznej części etnicznych Rosjan oraz rosyjskojęzycznych Ukraińców, szczególnie wśród ludzi średniego i starszego pokolenia mających sentyment do przeszłości i zachowujących sowiecką mentalność i tożsamość. Tego rodzaju nastroje nasiliły się w trakcie kryzysu 2013–2014 r. w obliczu deklaracji i gotowości władz Federacji Rosyjskiej do posunięcia się nawet do użycia sił zbrojnych pod pretekstem „ochrony praw Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej”.

Rosyjska geopolityka wobec Ukrainy ma już ugruntowane i niezmiennie przez wieki podłoże ideologiczne. Zgodnie ze starą imperską tradycją, Ukraina i afirmacje ukraińskiej etniczności interpretowane są przez rosyjskich ideologów za pomocą kategorii tj. „Małorosja” czy „Małorosjanie”, którzy prezentują Ukrainę jako rozgałęzienie „wielkoruskiego narodu”, którego korzenie sięgają czasów Rusi Kijowskiej. Ponadto, rosyjska myśl geopolityczna i kulturowo-cywilizacyjna zawsze postrzegała Ukrainę jako część wschodniosłowiańskiej (prawosławnej) cywilizacji i była nieprzychylna ukraińskiej afirmacji językowej i etnicznej (zarówno jak i białoruskiej). Duży odsetek Rosjan i rosyjskojęzycznych Ukraińców, geograficzne sąsiedztwo, wspólne historyczne doświadczenia, pokrewieństwo etniczne, językowe i religijne, zależność od Moskwy w zakresie gospodarki i energetyki to czynniki, które mogą ciążyć ku orientacji prorosyjskiej. Należy też wspomnieć, iż między tymi dwoma słowiańskimi krajami nie istnieje wyraźna granica cywilizacyjna, pograniczne ziemie ukraińskie i rosyjskie pozostają połączone w etnokulurowym, gospodarczym oraz w informacyjno-komunikacyjnym aspekcie.

Warte odnotowania są również transformacje czynnika gospodarczego w stosunkach Ukrainy z Rosją i byłego Związku Radzieckiego, w tym zmieniająca się geografia i nowy bilans handlowy. Z punktu widzenia globalnych rozkładów geopolitycznych sił, zbliżenie polityczne i gospodarcze Ukrainy do UE jest niekorzystne dla interesów Rosji. Kilkumiesięczne protesty na kijowskim Majdanie Niepodległości dotyczące obrony europejskiej drogi, odbierane są w Rosji jako porażka geopolityczna ze względu na to, iż Rosja pragnie za wszelką cenę utrzymać Ukrainę w rosyjskiej strefie wpływów. Dysponując siecią gazociągów i ropociągów, Rosja uzależniła od siebie nie tylko Ukrainę, ale i inne państwa wchodzące w skład dawnego ZSRR.

W ciągu ostatnich kilku lat przejawia się tendencja stopniowego zmniejszenia udziału Rosji i krajów WNP w ukraińskim obrocie handlowym. Na przykład, w

pierwszych 8 miesiącach 2013 r. import z Rosji obniżył się o 24.5%, z Białorusi zaś o 30.9%. Największy natomiast spadek został odnotowany w imporcie towarów z Kazachstanu, gdyż wyniósł aż 53.0%.¹² Jednocześnie zacieśniają się więzi handlowe z krajami UE oraz Azji. O tym świadczą dane z 2013 r., w którym to roku 36.0% ogólnej wartości eksportu Ukrainy przypadło na członków Wspólnoty Niepodległych Państw (37.0% z importu), 26.0% – UE (35.0% importu), 16.0% na kraje Dalekiego Wschodu, przede wszystkim Chiny, które stają się coraz bardziej wpływowym partnerem w ukraińskiej gospodarce.

Geopolityka regionów i scenariusz terytorialnej dezintegracji

Według niektórych opinii, największy wkład w istniejących podziałach ukraińskiego społeczeństwa odgrywają nie spiski jednej czy drugiej geopolitycznej siły działające na rzecz rozbioru Ukrainy. Głównym czynnikiem napędowym w tym zakresie, stanowiła walka o władzę rodzimych polityków nieposiadających strategicznego myślenia, którzy sami pogłębili historyczne uwarunkowanie problemu „podzielonej” Ukrainy. Uwidoczniły się także religijne podziały społeczeństwa, przynajmniej w aspekcie instytucjonalnym i organizacyjnym. Podział kraju na greko-katolików i prawosławnych został dodatkowo „wzbogacony” o podział prawosławia na „ukraińską” i „promoskiewską” cerkiew.¹³ W 2014 r. na te wszystkie negatywne doświadczenia nałożyły się nieprzewidywalne w aspekcie geostrategicznym konsekwencje „majdanowskiej rewolucji”, których można się dopatrywać m.in. w aktywizacji prorosyjskiego separatyzmu, który w zasadzie doprowadził do działań kontrrewolucyjnych na terytorium Autonomicznej Republiki Krymu. Jak przez cały okres po uzyskaniu niepodległości, przeciwstawia się on ukraińskiemu nacjonalizmowi, którego centrum była i pozostaje Galicja zwana „bastionem” ukraińskiego nacjonalizmu.

Według wyników kampanii wyborczych na Ukrainie, w latach niepodległości ukształtowały się dwa duże megaregiony polityczno-geograficzne – Zachodnio-Środkowy i Południowo-Wschodni, granice których mniej więcej pokrywają się z terenami dawnego osiedlenia i dawnej państwowości z okresu Rusi Kijowskiej oraz z terytoriami stosunkowo nowymi (dawniej Dzikie Pole). W bardziej szczegółowym podziale, można wyodrębnić cztery lub pięć dużych regionów – Zachodni, Środkowy, Wschodni, Południowy i ewentualnie Krym. Przy czym różnice między tymi regionami pozostają dość zauważalne, a nawet się nasilają, co powoduje prognozy politycznej dezintegracji Ukrainy, czyli kolejny scenariusz przyszłości ukraińskiego państwa. Hipoteza politycznej dezintegracji państwa zakłada przynajmniej dwie opcje: podział kraju na zachodnią (wraz z Kijowem) i wschodnią część lub wchłonięcie różnych części Ukrainy przez państwa sąsiednie, na przykład Rosję, Polskę, Węgry czy Rumunię.

Scenariusz dezintegracji uwzględniany jest już przez ponad dwa dziesięciolecia w wizjach zarówno zachodnich, jak i rosyjskich oraz innych analizatorów. Strona

---

¹² Н. Можировский, *Внешняя торговля Украины: старые друзья и новые партнеры* <http://inpress.ua/ru/economics/19530-vneshnyaya-torgovlya-ukrainy-starye-druzya-i-novye-partnery> (Data dostępu 25.05.2014)

¹³ В. Дергачев, *Геополитическая трансформация Украины*, Вестник аналитики, 2, 2006.

rosyjska, w tym były minister spraw zagranicznych Jewgenij Prymakow, utrzymywała tezę, że granice państwowe powstałe po rozpadzie Związku Radzieckiego, nie były przedmiotem negocjacji i nie są zagwarantowane przez Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z Helsinkami podpisany w 1975 r. W kontekście międzynarodowej dyskusji o primacie suwerenności państwa nad prawem narodów na samostanowienie po aneksji Krymu przez Rosję, warto przypomnieć, iż ukraińskie środowiska geopolityczne postrzegały tę rosyjską tezę jako ideologiczną podstawę do przyszłych przekrojów terytorialnych na obszarze poradzieckim.¹⁴

Podobny przebieg zdarzeń częściowo realizuje się po aneksji Krymu oraz nasileniu się dążeń federalistycznych / separatystycznych we wschodnich obwodach. Ogłoszeniu tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej i Donieckiej Republiki Ludowej o łącznej liczbie ludności wynoszącej ponad 7 mln. mieszkańców niewątpliwie staje się poważnym czynnikiem destabilizującym na dłuższą metę sytuację geopolityczną. Faktyczna utrata kontroli nad tymi dwoma obwodami, gdzie dodatkowo ogłoszono ich połączenie w państwie pod nazwą Noworosja, staje się niekorzystnym czynnikiem dla pokoju i bezpieczeństwa na przestrzeni całej Eurazji, a jego konsekwencje są nieobliczalne w czasie.

Kryzys polityczny na Ukrainie wywołał szereg hipotez o możliwej reformie, czy też bardziej radykalnej reorganizacji administracyjno-politycznej państwa, gdyż podnosi się coraz więcej głosów, że dotychczasowy ustrój wewnętrzny jest wyczerpany. Wariant zachowania terytorialnej integralności kraju, na który mogli się zgodzić tzw. separatyści, to federalizacja bądź konfederalizacja Ukrainy. O takie rozwiązanie polityczno-administracyjnych stosunków między Kijowem, a regionami zabiega liczna społeczność rosyjska. Nasuwa to jednak logiczne pytanie, czy w razie przebiegu takiego scenariusza będzie możliwe prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej w sposób, w jaki odbywała się ona dotychczas.

Dramat Ukrainy jako państwa wieloetnicznego polega na tym, iż regiony wschodnie będą dążyć do współpracy z Rosją, natomiast Zachód i Kijów – do UE, a niewykluczone nawet, że do NATO. Decydujące znaczenie odgrywać będą umiejętności władz centralnych do uwzględniania interesów regionów i mniejszości narodowych, co oznacza skuteczną „geopolitykę wewnętrzną” w niestabilnej sytuacji politycznej, w czasie zaostrzenia konfrontacji na tle językowym i etnicznym.

Perpektywy reformowania i modernizacji państwa ukraińskiego. Możliwości i ograniczenia

Ważnym czynnikiem złagodzenia negatywnych skutków globalizacji na Ukrainie powinny być szybkie i skuteczne reformy ustawodawcze, sądownicze oraz systemu zarządzania, w tym reforma administracyjno-terytorialna. Przeniesienie części kompetencji za rozwój społeczno-gospodarczy na poziom samorządu terytorialnego

---

¹⁴ I. Король, М. Господар, *Особливості сучасних українсько-російських відносин та їх вплив на геополітичну ситуацію в Європі* // Геополітика України: історія і сучасність, Вип.1, 2009, s. 106–127.

z jednoczesnym wzmocnieniem jego uprawnień i możliwości finansowych pozwoliłoby Ukrainie przekształcić ustrój państwowy z bardzo sztywnego unitarnego na unitarny decentralizowany. Dotychczas sfera kompetencji organów samorządowych rejonu i obwodu nominalnie obejmuje szeroki krąg zadań codziennego życia lokalnej społeczności, jednak realnie przyjęte przez Radę zadania publiczne są wykonywane przez administrację państwową, funkcjonującą na odpowiednim terytorium. Oznacza to, że na poziomie rejonu i obwodu funkcje organów administracji ogólnej pełni administracja państwowa, która także posiada uprawnienia kontrolne w odniesieniu do działań samorządu miejscowego. Kluczową zmianą powinna stać się likwidacja wielostopniowości transferów na korzyść bezpośrednich kontaktów pomiędzy budżetem państwowym a budżetami lokalnych jednostek samorządowych.

Przeprowadzenie skutecznej reformy administracyjno-terytorialnej, która przeniosłaby uprawnienia i odpowiedzialność za realizację większości codziennych zadań na poziom regionalny i lokalny, jest zadaniem na przyszłość. W tym zakresie własne uwagi i rekomendacje zaproponowała grupa polskich ekspertów pracująca w ramach projektu "Wparcie eksperckie w przygotowaniu aspektów społecznych i prawnych dla reformy administracyjno-terytorialnej na Ukrainie" i finansowana ze środków programów polskiej pomocy zagranicznej MSZ¹⁵. Regionalnym organom władzy było wygodne wykorzystywanie istniejącego stanu rzeczy dla usprawiedliwiania własnej bezczynności oraz niskiego standardu życia ludności, zwłaszcza w obszarach wiejskich, ponieważ mogą obwiniać tym wszystkim władze centralne. Z kolei również Kijów nie chce dać wolnej ręki regionom i rejonom, wiedząc o nieodpowiedzialności i bezkarności władz lokalnych i już faktycznie utraconej kontroli nad korupcją¹⁶.

Bardzo skomplikowanym wyzwaniem dla bezpieczeństwa gospodarczego współczesnej Ukrainy jest rola i zachowanie potężnych grup oligarchicznych. Według niektórych oszacowań, takie grupy zdążyły zagarnąć powyżej 60.0% bogactwa państwa. Dysponując możliwościami finansowymi i zacieśnieniem kontaktów z urzędnikami na różnych szczeblach aparatu zarządzania jednostkami terytorialno-administracyjnymi, oligarchowie mogli wywierać istotny wpływ na wyniki wyborów i na działalność partii politycznych, na środki masowego przekazu itd. Zostać niepodległym politykiem wysokiej rangi, nie będąc jednocześnie powiązanim z kapitałem oligarchicznym, jest na Ukrainie prawie niemożliwe. Oligarchowie kontrolują partię i parlament (Radę Najwyższą). Na przykład uważa się, że najbogatszy oligarcha Ukrainy i członek Partii Regionów Renat Achmetow z Doniecka, kontrolował około 50 posłów tej partii¹⁷. Wpływ na decyzję Rady Najwyższej mieli Dmytro Firtasz, Wiktor Pinczuk, Igor Kołomojski i były

---

¹⁵ *Адміністративно-територіальна реформа в Україні: зауваження та рекомендації. Звіт групи експертів за ред. Александер Неліцкі*. Варшава, жовтень 2008 р./ <http://www.narda.org.ua/?fuseaction=news.info&id=542&transition=1>

¹⁶ I. Zinko, *Regionalizm we współczesnych procesach politycznych na Ukrainie*, Transformacje systemowe w Polsce i innych krajach postkomunistycznych (3). Mass media a polityka, Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, Pułtusk 2010, s. 389-398.

¹⁷ I. Лосєв, *Політичний аспект олігархічної системи України*, <http://tyzhden.ua/Politics/103427>, (Data dostępu 07.03.2014).

prezydent Wiktor Janukowicz. Ciekawe jest również to, że wielu posłów, ściśle powiązanych z oligarchami, mogło należeć do różnych partii, w tym do grona opozycji. Niektórzy oligarchowie sami byli posłami, nie biorąc faktycznie udziału w pracach parlamentarnych komisji lub grup roboczych.

W przypadku Ukrainy, grupy oligarchiczne wcale nie były zwolennikami prawdziwego społecznego i gospodarczego rozwoju państwa i liberalizacji gospodarki, nie dbały o złagodzenie i wyrównanie różnic w poziomach rozwoju regionów i o złamaniu stereotypów o pochodzeniu, zachowaniu i trybie życia mieszkańców w różnych częściach państwa, o negatywnych skutkach gospodarki na środowisko itd. Oligarchowie wspierali bardzo prymitywne formy organizacji życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego, przekazując niewielkie środki na małoistotne fundusze, organizując imprezy czy programy telewizyjne, dbając o drużyny piłkarskie („Szachtar” z Doniecka dla Achmetowa, „Dnipro” z Dniepropetrowska dla Kołomojskiego) i raczej o własny wizerunek. Przedstawiciele ukraińskiej oligarchii w ogóle nie byli zwolennikami progresu technologicznego i otwarcia się gospodarki kraju na procesy globalizacji, ponieważ ich główny biznes dotyczył przedsiębiorstw z niskim poziomem wydajności pracy z branży górnictwa, hutnictwa, produkcji nawozów sztucznych i energii elektrycznej, przetworów produkcji rolnictwa. Zwykłą praktyką takiej działalności była akumulacja dochodów na rachunkach firm w t.z. państwach-rajach podatkowych, pranie brudnych pieniędzy itd. Oligarchom raczej zależało na wiecznym utrzymywaniu takiego stanu, o wzmocnienie monopolizacji w tej lub innej branży gospodarki, o blokowaniu rozwoju małego i średniego biznesu. Stąd pochodzi praktyka totalnej korupcji w różnych sektorach życia społecznego i kult państwa opiekuńczego. W niektórych regionach oligarchowie stali się prawdziwymi kierownikami życia społecznego, mając istotny wpływ na policję, sądownictwo oraz inne służby państwowe. Na przykład, R. Achmetow, bardzo blisko powiązany z W. Janukowiczem, uważa się za prawdziwego gospodarza obwodu Donieckiego i właśnie teraz w istotnym stopniu decyduje on o losach tego obwodu, negocjując w sprawach jego lojalności do rządu w Kijowie.

Bardzo istotnym wydarzeniem Majdanu i konsekwencją protestów społecznych stał się strach oligarchów przed ewentualnym ograniczeniem lub całkowitym zakazaniem nieuczciwej praktyki powiązania biznesu i polityki. Jednak okazało się, że Majdan nie dysponuje potężnym wpływem na poziomie polityki wysokiego szczebla. Siły opozycji (A. Jaceniuk, W. Kliczko, O. Tiahnybok, a wraz z nimi O. Turczynow, P. Poroszenko i inni) były w różnym stopniu powiązane z grupami oligarchów i prawie od samego początku po dymisji byłego prezydenta W. Janukowicza, zaczęły pilnować własnych interesów. Grupa zwolenników reform gospodarczych i społecznych w rządzie W. Jaceniuka jest nieliczna.

Na Ukrainie występuje ostra walka o nowy podział stref wpływów gospodarczych i politycznych pomiędzy nowymi grupami interesów, które odgrywały drugoplanowe role przy reżimie W. Janukowicza i jego grupy wsparcia, tzw. *Rodziny* oraz bliskich z nią grup oligarchów (przede wszystkim do takich należał R. Achmetow). Po wyzwoleniu z więzienia Julii Tymoszenko, z jej inicjatywy na czele administracji obwodów na Wschodzie Ukrainy byli powołani znani oligarchowie I. Kolomojski (obwód Dniepropietrowski) oraz S. Taruta

(obwód Doniecki). Najważniejsze stanowiska na Ukrainie zajmują właśnie przedstawiciele *Bat'kiwszczyna* (O. Turczynow jako przewodca parlamentu oraz pełniący obowiązki prezydenta, A. Jacenuk jako szef rządu, A. Parubij jako szef Rady Bezpieczeństwa). Należy podkreślić, że J. Tymoszenko jest dobrze akceptowana przez prezydenta Rosji W. Putina i najbardziej przez niego pożądana na stanowisku prezydenta Ukrainy po nowych wyborach. Stąd pochodzi mało skuteczny opór inwazji grup z Rosji i separatystów na Wschodzie Ukrainy. J. Tymoszenko jest osobą, która mogłaby doprowadzić do porozumienia między separatystami, a rządem w Kijowie, między Rosją a Ukrainą, różnymi grupami oligarchów, ale przede wszystkim z myślą o własnych interesach kosztem byłych możliwości *Rodziny* Janukowicza oraz aresztowanego z inicjatywy Stanów Zjednoczonych w Wiedniu D. Firtasza. Jak się wydaje, postęp społeczny na Ukrainie nie będzie możliwy, biorąc pod uwagę, że jego wyniki będzie pilnować z pozwolenia Tymoszenki sam W. Putin. Zwiastunem takich zjawisk jest to, że Ukraina nie podpisała zaplanowanej na 14 marca br. z UE Umowę o otwartym niebie, która by gwarantowała udostępnienie rynku przewozów lotniczych firmom europejskim, ponieważ rynek wewnętrzny jest kontrolowany przez firmy I. Kołomojskiego¹⁸, który stoi na czele administracji w Dniepropetrowsku, gdzie gwarantuje względny pokój.

Według oczekiwani większości Ukraińców, tylko wymogi ewentualnej Umowy o stowarzyszeniu z UE, pozwoliłyby na podejmowanie kroków do wprowadzenia zasad gospodarki rynkowej i do reform społecznych na poziomie krajowym i regionalnym.

Podsumowanie

W pierwszym 20-leciu niezależności, państwo ukraińskie prowadziło wielowektorową politykę zagraniczną, ale brakowało zarówno jasnej wizji o własnym miejscu na mapie Eurazji jak i stabilnych geopolitycznych priorytetów. Wydarzenia polityczne na początku 2014 r. wskazują na to, że otrzymanie zbilansowanego kursu na arenie międzynarodowej będzie coraz trudniejszym zadaniem pod względem taktycznym biorąc pod uwagę dwie przesłanki: rewolucyjną sytuację na Ukrainie oraz naciski polityczne i gospodarcze z różnych stron, m.in. globalnych instytucji finansowych, państw Zachodu i Rosji. Do tego nakłada się nasilający się prorosyjski separatyzm. W nowej sytuacji geopolitycznej przed politykami i społeczeństwem obywatelskim stoi zadanie osiągnięcia historycznego kompromisu między prozachodnią i prorosyjską tradycją, choć realnej woli konsolidacji wciąż brakuje, a rozdarcie Ukrainy i próby jej kontrolowania są ciągle podsycane przez główne zagraniczne podmioty obecnie zaangażowane w sprawę ukraińską.

Na dzień dzisiejszy, najistotniejszym zadaniem przed rządem jest utrzymanie jedności terytorialno-politycznej Ukrainy. Zanim jednak Ukraina pójdzie w stronę integracji europejskiej, przed politykami i społeczeństwem obywatelskim stoi

---

¹⁸ Чому не слід відкладати підписання угоди про «відкрите небо». І кому може бути вигідним затягування цього процесу, <http://forbes.ua/ua/business/1367456-chomu-ne-slid-vidkladati-pidpisannya-ugodi-pro-vidkrite-nebo> [18.03.2014].

zadanie osiągnięcia historycznego kompromisu między zwolennikami prozachodniej i prorosyjskiej opcji, choć realnej woli konsolidacji wciąż brakuje. W Europie, w państwie wielonarodowym, w XXI w. jedyną alternatywą dla etnocentrycznych modeli polityczno-terytorialnej organizacji państwa jest pokojowe współzycie poprzez szanowanie i uwzględnienie wartości i interesów wszystkich grup etnicznych i społecznych, a także adekwatnych instytucjonalnych, ustawowych i innych rozwiązań w tym zakresie. Najbardziej niepokojące jest to, że w dzisiejszej sytuacji brakuje prawdziwego dialogu, brakuje ideologii zjednoczenia ukraińskiego społeczeństwa, programu politycznego czy nawet polityki o szerokim przekroju ideowym, z energią, która zjednoczyłaby wszystkie grupy etniczne, społeczne i regionalne.

BIBLIOGRAFIA

1. Kubik A., 2014, *Krym wychodzi Rosji gospodarczym bokiem*. wyborcza.pl/1,75248,15540047
2. Stiglitz J., *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2004.
3. Zinko I., *Regionalizm we współczesnych procesach politycznych na Ukrainie*, Transformacje systemowe w Polsce i innych krajach postkomunistycznych (3). Mass media a polityka, Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, Pułtusk 2010, s. 389–398.
4. *Адміністративно-територіальна реформа в Україні: зауваження та рекомендації. Звіт групи експертів за ред. Александер Неліцкі*. Варшава, жовтень 2008 р./ <http://www.narda.org.ua/?fuseaction=news.info&id=542&transition=1>
5. Дергачев В., *Геополитическая трансформация Украины*, Вестник аналитики, 2, 2006. Fundusze Europejskie 2007-2013, 2014, www.funduszeuropejskie.gov.pl/organizacjafunduszyEuropejskich/Strony/NSS.aspx, data dostępu 25.06.2014.
6. Король І., Господар М., *Особливості сучасних українсько-російських відносин та їх вплив на геополітичну ситуацію в Європі // Геополітика України: історія і сучасність*, Вип.1, 2009, s. 106–127.
7. Лосев І., *Політичний аспект олігархічної системи України*, <http://tyzhden.ua/Politics/103427>, (07.03.2014).
8. Можировский Н., *Внешняя торговля Украины: старые друзья и новые партнеры* <http://inpress.ua/ru/economics/19530-vneshnyaya-torgovlya-ukrainy-starye-druzya-i-novye-partnery> (25.05.2014)
9. Офіцинський Р., 2008, *Соціально-політичні настрої в Україні щодо євроатлантичної інтеграції (2002 – 2008)*. <http://natoua.org/news.php?nid=6> (Data dostępu 26.02.2014)
10. Sala S., 2005 *Procesy globalizacji ich konsekwencje dla regionów*, w: Strzyż M. [red.], *Perspektywy rozwoju regionu w świetle badań krajobrazowych*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, t. 12, Kielce, s. 163-176.

11. Sala S., 2006, *Transnational corporations. Theirs development and role in global economy*, in: *Theoretical and metodological problems of human geography*, Lviv Ivan Franko National University Publishing Center, Lviv.
12. Sala S., 2007 *Wpływ procesów globalizacji na państwo* [w:] Kiniorska I., Sala S. (red.): *Rola geografii społeczno-ekonomicznej w badaniach regionalnych*, Nauki geograficzne w badaniach regionalnych, tom III, IG AS Kielce, Oddział Kielecki PTG, Kielce, s. 167-176.
13. Sala S. *Wpływ procesów globalizacji na suwerenność państwa* [w:] Meller A. Sykulski L. (red.) *Europa od Atlantyku do Pacyfiku. Europejska myśl integracyjna po 2004 roku*, Częstochowa 2013 s. 9-24.
14. *Сільське господарство вже забезпечує чверть українського експорту* / <http://a7d.com.ua/novini/11522-slske-gospodarstvo-vzhe-zabezpechuye-chvert-ukrayinskogo-eksportu.html> (Data dostępu 23.02.2014)
15. *У 2013 році Україна скоротила імпорт і споживання газу, збільшила експорт електроенергії* / <http://www.unian.ua/society/846338-u-2013-rotsi-ukrajina-skorotila-import-i-spojivannya-gazu-zbilshila-eksport-elektroenergiji.html> (Data dostępu 22.02.2014)
16. *Чому не слід відкладати підписання угоди про «відкрите небо». І кому може бути вигідним затягування цього процесу*, <http://forbes.ua/ua/business/1367456-chomu-ne-slid-vidkladati-pidpisannya-ugodi-pro-vidkrite-nebo>, [18.03.2014].
17. *ЄС схвалив 11 млрд. євро допомоги Україні* / http://tvi.ua/new/2014/03/06/yes_skhvalyv_11_mlrld_yevro_dopomohy_ukrayini (Data dostępu 7.03.2014)

SUMMARY

Geopolitical Dilemmas of Ukraine in the Face of the Globalization and Impacts of Great Powers

The authors of the article made an attempt to discuss the main scenarios of the evolution of the Ukrainian geopolitics in the face of the globalization and in the context of the external impacts, that is, mainly of Russia, the EU and the USA. The advantages and disadvantages of the existing multi-vector foreign policy of Ukraine as well as pro-European (pro-Western) orientation, moreover, pro-Russian orientation of the Ukrainian integrative vector were discussed. Furthermore, the attention was also drawn to the so-called internal geopolitics, which would play an important role and had the decisive impact on the post-revolutionary developments in Ukraine, including the role of the economic and political elites in the process of reforming the Ukrainian society as well as the balanced development of regions.

Key words: Ukraine, globalization, geopolitics.

